

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Логойда Тетяна Володимирівна,

orcid.org/0009-0002-6822-5348

аспірант кафедри кримінального права та правоохоронної діяльності
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті досліджено поняття кримінально-правового забезпечення державної охорони та визначено його основні властивості в контексті сучасної кримінально-правової доктрини. Встановлено, що у вітчизняній науці кримінального права поняття кримінально-правового забезпечення тривалий час використовувалося значно частіше, ніж піддавалося спеціальному теоретичному осмисленню. Встановлено, що поняття кримінально-правового забезпечення в українській доктрині еволюціонувало від вузького розуміння як сукупності кримінально-правових норм до складної багатовимірної конструкції, яка охоплює нормативний, статусний, функціональний, системний і превентивний елементи. Обґрунтовано, що для сфери державної охорони ця категорія має розглядатися як самостійна підсистема загального правового забезпечення, яка поєднує охоронний і гарантійний вектори. Кримінально-правове забезпечення державної охорони розглянуто як похідну, але самостійну підсистему загального правового забезпечення державної охорони. Її зміст не вичерпується лише встановленням кримінальної відповідальності за посягання на охоронюваних осіб, органи державної влади чи об'єкти державної охорони. Доведено, що її зміст охоплює криміналізаційний, кваліфікаційний, гарантійний і превентивний елементи, а також безпосередньо пов'язаний із визначенням меж правомірної діяльності військовослужбовців Управління державної охорони України при реалізації владних повноважень. У статті сформульовано поняття кримінально-правового забезпечення державної охорони як системи кримінально-правових норм і гарантій, спрямованих на охорону суспільних відносин, що забезпечують нормальне функціонування органів державної влади, безпеку осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона, а також на визначення меж правомірної діяльності військовослужбовців УДО України. Зроблено висновок про необхідність подальшого вдосконалення нормативної моделі державної охорони з огляду на змішаний правовий статус УДО України, потребу чіткого розмежування повноважень, належних гарантій їх реалізації та кримінально-правових наслідків порушення встановлених меж.

Ключові слова: державна охорона, кримінально-правове забезпечення, кримінально-правова охорона, кримінальне законодавство, Управління державної охорони України, охоронний вектор, правовий статус, правове забезпечення, примус, режимні повноваження.

Logoyda Tetiana. Criminal law support of state protection: concept and content

This article examines the concept of criminal-law safeguards of state protection and identifies its main characteristics within contemporary criminal-law doctrine. The study shows that, in Ukrainian criminal-law scholarship, the notion of criminal-law safeguards has been used extensively, while receiving comparatively limited targeted theoretical elaboration. The article argues that the concept has evolved from a narrow understanding as a set of criminal-law norms to a complex, multidimensional construct encompassing normative, status-related, functional, systemic, and preventive components.

It is further argued that, in the sphere of state protection, this category should be treated as an independent subsystem of general legal safeguards combining protective and guarantee-based dimensions. Criminal-law safeguards of state protection are considered a derivative yet autonomous subsystem within the broader legal framework governing state protection. Their scope is not confined to establishing criminal liability for attacks against protected persons,

public authorities, or objects under state protection. Rather, it encompasses elements related to criminalisation, legal qualification, guarantees, and prevention, and is directly linked to defining the limits of lawful conduct by servicemen of the Department of the State Protection of Ukraine in the exercise of their official powers.

The article formulates criminal-law safeguards of state protection as a system of criminal-law norms and legal instruments aimed at protecting social relations, ensuring the normal functioning of public authorities, safeguarding persons and objects under state protection, and delineating the boundaries of lawful conduct for the relevant servicemen. The conclusion emphasises the need to further improve the regulatory model of state protection, taking into account the mixed legal status of the Department, the need for a clear demarcation of powers, adequate guarantees for their exercise, and the criminal-law consequences of exceeding the established limits.

Key words: state protection, criminal-law safeguards, criminal-law protection, criminal legislation, Department of the State Protection of Ukraine, legal status, legal framework, coercion, special powers.

Постановка проблеми. Розглядаючи тематику «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення державної охорони», неможливо обійти увагою вихідні та, безумовно, ключові поняття цього дослідження. На нашу думку, такими правовими категоріями є «кримінально-правове забезпечення державної охорони» та «кримінологічне забезпечення державної охорони». Категорія «кримінально-правове забезпечення» не може бути виведена інтуїтивно, а потребує попереднього критичного аналізу її доктринальних форм та змістових ознак. Слід погодитися із застереженням І. Канта, що у дослідженні не слід починати з остаточної дефініції, оскільки поняття спочатку подаються лише в невиразному або неповному вигляді, а тому дефініція має радше завершувати працю, ніж відкривати її [2, с. 417–420]. Тому у цій статті спочатку спробуємо визначитися з поняттям «кримінально-правове забезпечення державної охорони» та встановити його особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, окремі питання правового регулювання державної охорони розглядали такі науковці, як-от: В. І. Григор'єв, О. М. Дроздов, А. В. Журавльов, В. В. Кузнецов, В. А. Ліпкан, М. Б. Левицька, В. В. Майоров, Ю. Є. Максименко, М. А. Микитюк, В. Я. Настюк, Д. М. Павлов, М. М. Пендюра, М. В. Сийплікі, Р. М. Скриньковський, О. О. Ткаченко, С. С. Юрко, В. І. Шакун, В. В. Штучний та інші. Ці вчені, як правило, досліджували адміністративно-правові аспекти регулювання державної охорони. Однак питання

визначення поняття «кримінально-правове забезпечення державної охорони» не отримало відповідного наукового дослідження.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є формулювання поняття «кримінально-правове забезпечення державної охорони» та визначення його змісту.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній науці кримінального права поняття кримінально-правового забезпечення тривалий час використовувалося значно частіше, ніж піддавалося спеціальному теоретичному осмисленню. Важливо, щоб аналіз поняття «кримінально-правове забезпечення» не зводився до механічного переліку вже наявних дефініцій. У методології наукових досліджень справедливо підкреслюється, що аналітичний підхід передбачає пошук істотних ознак предмета, порівняння наявних формулювань за істотними й неістотними ознаками, абстрагування та узагальнення; натомість просте перелічення знайдених визначень не є аналізом у строгому розумінні [1, с. 185].

Аналіз наукових досліджень дозволяє виокремити кілька основних доктринальних підходів до визначення кримінально-правового забезпечення.

Перший підхід доцільно назвати *нормативним*. Його найбільш послідовно репрезентує А. М. Орлеан. У межах цього підходу кримінально-правове забезпечення охорони зводиться до сукупності кримінально-правових норм, які виступають інструментом ширшої кримінально-правової охорони [4, с. 30]. Перевагою цього підходу є понятійна чіткість: він дозволяє

строго відмежувати норми кримінального права від ширшого комплексу охоронних заходів. Його недоліком є певна вузькість, адже поза межами поняття залишаються суб'єкти правозастосування, правові статуси, гарантії реалізації прав та інші системні елементи.

Другий підхід – *регулятивний* – найповніше, на нашу думку, представлений у дисертації В. В. Шаблистого. За такою позицією вченого кримінально-правове забезпечення охоплює не просто сукупність норм, а всю систему правових взаємин, статусів учасників, гарантій реалізації прав і свобод та суб'єктів створення й застосування норм кримінального закону [13, с. 185]. Такий підхід впливає із самого розмежування термінів «охорона» і «забезпечення». В. В. Шаблистий, розмежовуючи охорону й забезпечення, вказує, що поняття кримінально-правового забезпечення є похідним від правового забезпечення і пов'язане зі створенням надійних умов для реалізації прав та виконання обов'язків, тоді як охорона фокусується на недоторканності об'єкта [13, с. 185]. Саме цей підхід видається найбільш придатним для загальнотеоретичного використання, оскільки має універсальний характер і дозволяє однаковою мірою аналізувати як матеріально-правові, так і функціонально-інституційні аспекти досліджуваного явища.

Третій підхід – *об'єктно-деліктний*. Його сутність полягає в тому, що категорія «кримінально-правове забезпечення» конкретизується залежно від об'єкта охорони або сфери суспільних відносин. Саме так її використовує І. П. Фріс, який пов'язує кримінально-правове забезпечення нотаріальної діяльності зі встановленням кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні посягання на порядки здійснення нотаріальної діяльності та на учасників нотаріального процесу [11, с. 121]. Аналогічно В. І. Павликівський показує, що свобода слова та професійна діяльність журналістів забезпечуються не однією нормою, а цілісною системою взаємопов'язаних кримінально-правових приписів [5, с. 186]. Такий підхід особливо ефективний для кримінально-правових досліджень, спрямова-

них на вдосконалення окремих інститутів Особливої частини КК України. Однак як загальнотеоретична дефініція, на нашу думку, вона є неповною, оскільки фактично зводить забезпечення до криміналізації.

Четвертий підхід має *правотворчий* характер. Його виразно сформулював О. М. Храмцов, включивши до змісту кримінально-правового забезпечення процеси розробки, прийняття, вдосконалення норм і підвищення ефективності практики їх застосування [12, с. 28]. Унаслідок цього кримінально-правове забезпечення осмислюється не лише як статичний нормативний стан, а як безперервний процес нормотворення, корекції законодавства та вдосконалення правозастосування.

П'ятий підхід – *превентивний* – виявляється в дисертації Н. О. Федчун, де кримінально-правове забезпечення розглядається через вплив на свідомість осіб і попередження порушень правил безпеки [10, с. 105]. Хоча такий підхід має виразну галузеву специфіку, він є важливим нагадуванням про те, що кримінально-правове забезпечення не можна оцінювати лише через наявність або відсутність відповідних норм; його необхідно аналізувати також через фактичну превентивну результативність.

Шостий підхід – *інтегративний*. За таким критерієм кримінально-правове забезпечення розглядається у зв'язку з іншими видами правового та організаційного забезпечення. Найбільш виразно це простежується у працях Ю. П. Степанової та В. І. Олійника. Ю. П. Степанова прямо визначає кримінально-правове та кримінологічне забезпечення як складові системи забезпечення діяльності Держприкордонслужби, яка має загальну мету створення умов для ефективної протидії кримінальним правопорушенням, а також описує структуру правового забезпечення через об'єкт, предмет, зміст діяльності, суб'єкта та заходи правового забезпечення [8, с. 13]. В. І. Олійник, у свою чергу, формує комплексне бачення охорони державної таємниці за допомогою кримінально-правових, кримінологічних та кримінально-виконавчих заходів як взаємопов'язаних стратегічних напрямів

діяльності [3, с. 2–4]. Саме ці праці дають підстави говорити про інтегративний вектор розвитку категорії. Проте важливо підкреслити: інтегративність не означає розчинення кримінально-правового забезпечення у загальній теорії безпеки. Йдеться лише про те, що в сучасних дослідженнях воно дедалі частіше аналізується у взаємодії з кримінологічним, кримінально-виконавчим, організаційним та іншими компонентами.

Узагальнюючи наведені положення, доцільно констатувати, що поняття кримінально-правового забезпечення в українській доктрині еволюціонувало від вузького розуміння як сукупності кримінально-правових норм до складної багатомірної конструкції, яка охоплює нормативний, статусний, функціональний, системний і превентивний елементи. Саме тому використання цього поняття в сучасному дослідженні має бути максимально виваженим.

Кримінально-правове забезпечення державної охорони слід розглядати як похідну, але самостійну підсистему загального правового забезпечення державної охорони. Її зміст не вичерпується лише встановленням кримінальної відповідальності за посягання на охоронюваних осіб, органи державної влади чи об'єкти державної охорони. Натомість ідеться про більш складну нормативну конструкцію, у межах якої кримінальний закон, по-перше, охороняє відповідні суспільні відносини від суспільно небезпечних посягань, по-друге, визначає правові межі застосування примусу самими суб'єктами державної охорони, і, по-третє, забезпечує баланс між інтересами безпеки держави та конституційними правами людини. Саме такий підхід узгоджується із загальними доктринальними положеннями, за якими кримінально-правове забезпечення розуміється або як сукупність кримінально-правових норм, призначених для охорони відповідних благ [4, с. 30], або ширше – як система норм, що регламентують правові взаємини, юридичний статус учасників кримінально-правових відносин та створюють надійні умови для реалізації прав і виконання обов'язків [13, с. 185–186], а також як галузевий

комплекс норм, достатніх для охорони конкретної сфери суспільних відносин [5, с. 186; 9, с. 121].

У сфері державної охорони така конструкція набуває особливої специфіки. Це пояснюється тим, що сама державна охорона за законом є системою організаційно-правових, режимних, оперативних-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб і визначених законом об'єктів [6]. Водночас Управління державної охорони (далі – УДО України) має складну юридичну природу: воно є державним правоохоронним органом спеціального призначення, але проходження служби в ньому має військовий характер. Через це правове, а отже, і кримінально-правове, забезпечення державної охорони не може бути зведене лише до профільного Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 р. Воно формується на стику норм кримінального, конституційного, адміністративного, військового та безпекового законодавства, а також підзаконних актів, що конкретизують режим охорони, порядок допуску, контроль на безпеку, застосування примусу і форми відповідальності.

З огляду на це, кримінально-правове забезпечення державної охорони доцільно розкривати через два взаємопов'язані функціональні вектори.

Перший вектор – *охоронний*. Його сутність полягає у кримінально-правовій охороні тих суспільних відносин, які забезпечують нормальне функціонування державної влади, безпеку осіб, щодо яких здійснюється державна охорона, безпеку охоронюваних об'єктів, а також належне здійснення спеціальної службової діяльності УДО України. Саме в цьому вимірі найбільш продуктивним є галузевий підхід, відповідно до якого кримінально-правове забезпечення конкретної сфери означає встановлення та системне поєднання таких норм, які дають змогу охопити основні типи суспільно небезпечних посягань на відповідний об'єкт охорони [11, с. 121; 5, с. 186]. Якщо перенести цей підхід на державну охорону, то

Йдеться не про одну окрему норму кримінального закону, а про сукупність кримінально-правових приписів, які захищають: а) життя, здоров'я, волю, честь і гідність охоронюваних осіб; б) авторитет і безперервність функціонування органів державної влади; в) службову діяльність осіб, які забезпечують державну охорону; г) режимні, інформаційні та організаційні умови функціонування системи державної охорони. У цьому аспекті кримінально-правове забезпечення державної охорони має системний, а не фрагментарний характер.

Другий вектор – *гарантійно-обмежувальний*. Його значення у сфері державної охорони є не меншим, ніж охоронного. На відміну від багатьох інших галузевих різновидів кримінально-правового забезпечення, тут об'єктом наукового аналізу є не лише зовнішні посягання на охоронюваних осіб і об'єкти, а й сама владна діяльність військовослужбовців УДО України. Законодавство надає їм значний обсяг спеціальних режимних повноважень: право вимагати додержання режиму, перевіряти документи, проводити огляд осіб, речей і транспортних засобів, не допускати осіб на окремі ділянки чи об'єкти, затримувати порушників, а в передбачених законом випадках – застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю. При цьому Порядок забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування, який затверджений наказом Управління державної охорони України від 27.05.2011 № 210, деталізує режим охорони, контроль на безпеку, спеціальний режим та інші превентивні заходи [7]. Отже, кримінально-правове забезпечення державної охорони повинне охоплювати і ті норми, які визначають межі правомірності такого примусу та слугують запобіжником від його свавільного або непропорційного застосування.

Саме тут набуває практичного значення регулятивний підхід до кримінально-правового забезпечення, розроблений у загальній теорії цієї категорії [13, с. 185–186; 9, с. 121]. Для сфери державної охорони він означає, що кри-

мінально-правове забезпечення не зводиться до наявності санкцій за посягання на охоронюваних осіб. Воно охоплює також правове становище самого суб'єкта державної охорони, межі його компетенції, підстави правомірного застосування сили, спеціальних засобів і зброї, а також критерії, за якими відповідна поведінка визнається правомірною або, навпаки, набуває ознак службового чи військового кримінального правопорушення.

Особливу проблему тут створює змішана юридична природа УДО України. На нашу думку, поєднання в одному органі правоохоронного призначення та військового статусу значної частини персоналу ускладнює кримінально-правову кваліфікацію як у випадках посягань на військовослужбовців УДО України, так і тоді, коли можливі правопорушення вчиняють самі військовослужбовці цього органу. Ідеться про питання визначення спеціального потерпілого, спеціального суб'єкта, а також правильного відмежування кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, службових і військових кримінальних правопорушень. Отже, для державної охорони кримінально-правове забезпечення має ще один вимір – *кваліфікаційний*: воно повинне забезпечувати не лише наявність кримінально-правової заборони, а й достатню юридичну визначеність для її однакового застосування.

Не менш важливим є питання про межі компетенції УДО України при здійсненні режимних заходів. Як ми вже раніше зазначали, самостійне обмеження військовослужбовцем УДО України руху транспорту і пішоходів на вулицях і дорогах без взаємодії з відповідними підрозділами Національної поліції не охоплюється прямо наданим законом повноваженням, тоді як обмеження доступу до режимної території або охоронюваного об'єкта належить до самостійних спеціальних повноважень УДО України. Ця різниця має безпосереднє кримінально-правове значення, оскільки в першому випадку за певних умов може поставати питання про вихід за межі повноважень, тоді як у другому – про реалізацію законного режимного заходу. Тому кримінально-правове забезпечення державної охорони повинне

охоплювати і нормативне відмежування правомірного режимного обмеження від неправомірного владного втручання. Інакше кажучи, воно має не лише каральний, а й делімітаційний зміст: визначає межу між правомірною службовою діяльністю та кримінально значущим перевищенням влади чи повноважень.

У такому розумінні кримінально-правове забезпечення державної охорони закономірно виходить за межі вузького «карального» бачення кримінального права. Воно включає щонайменше чотири взаємозалежні елементи.

По-перше, криміналізаційний елемент, тобто встановлення у кримінальному законі заборон щодо діянь, які створюють загрозу охоронюваним особам, об'єктам, режиму державної охорони, службовій діяльності УДО України та безперебійному функціонуванню державної влади.

По-друге, кваліфікаційний елемент, який забезпечує правильне розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень і визначення належного статусу особи – як представника правоохоронного органу, військовослужбовця або службової особи.

По-третє, гарантійний елемент, що виявляється в закріпленні обставин, за яких застосування сили, спеціальних засобів, зброї та інших заходів примусу визнається правомірним, а також у збереженні кримінально-правових обмежень на випадок перевищення таких меж.

По-четверте, превентивний елемент, який полягає у тому, що сам факт існування кримінально-правових заборон і чітких правил кримінально-правової оцінки стримує як зовнішні посягання на систему державної охорони, так і потенційні зловживання з боку її суб'єктів. Такий підхід узгоджується з процесуально-динамічним баченням кримінально-

правового забезпечення як не лише сукупності норм, а й процесу їх удосконалення та підвищення ефективності практики застосування [12, с. 28].

Можемо констатувати, що сучасний стан правового забезпечення державної охорони в Україні ще не утворює повністю узгодженої моделі. Наявна нормативна конструкція характеризується такими положеннями: статус УДО України є змішаним; окремі повноваження сформульовані надто широко; межі співвідношення режимних повноважень УДО України і поліцейської компетенції не завжди визначені з достатньою чіткістю; кримінально-правові наслідки порушення цих меж прямо не пов'язані в одному логічному масиві з матеріальними нормами спеціального закону. Саме тому, на нашу думку, є потреба переходу від нормативної дискретності до цілісної законодавчо узгодженої моделі, у якій інституційний статус УДО України, характер його повноважень, правове становище військовослужбовців і працівників, межі підзаконного регулювання, механізми контролю та правила кримінально-правової охорони становили б логічно єдину систему.

Висновки. Отже, кримінально-правове забезпечення державної охорони можна визначити як систему кримінально-правових норм і гарантій, спрямованих на охорону суспільних відносин, що забезпечують нормальне функціонування органів державної влади, безпеку осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона, а також на визначення меж правомірної діяльності військовослужбовців УДО України при реалізації наданих їм владних повноважень. У цій дефініції поєднуються охоронний, статусний, кваліфікаційний і гарантійний аспекти вказаної правової категорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
2. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та прим. І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2000. 504 с. URL: https://apls-ua.org/wp-content/uploads/2017/03/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf?utm_source (дата звернення: 07.04.2026).
3. Олійник В. І. Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони державної таємниці в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2023. 482 с.

4. Орлеан А. М. Кримінально-правове забезпечення охорони людини від експлуатації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2014. 478 с.

5. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 470 с.

6. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб : Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/160/98-вр> (дата звернення: 07.04.2026).

7. Про затвердження Порядку забезпечення безпеки посадових осіб, щодо яких здійснюється державна охорона у місцях постійного та тимчасового перебування : Наказ Управління державної охорони України від 27.05.2011 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0700-11> (дата звернення: 07.04.2026).

8. Степанова Ю. П. Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням : реферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2024. 38 с.

9. Степанова Ю. П. Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Хмельницький, 2024. 641 с.

10. Федчун Н. О. Кримінологічна безпека мореплавства та кримінально-правові засоби її забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2014. 241 с.

11. Фріс І. П. Кримінально-правове забезпечення охорони нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Івано-Франківськ, 2015. 166 с.

12. Храмцов О. М. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства (теорія та практика) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 314 с.

13. Шаблистий В. В. Теоретико-прикладні засади кримінально-правового забезпечення безпеки людини в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2016. 471 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 07.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026